

Caudron, B. (2012), **Niet leuk? Mijmeringen over nieuwe media, mensen en macht**. Uitgeverij Pelckmans, 236 p.

In 'Niet leuk?' verzamelde Ben Caudron (socioloog, digitale veteraan én Frank Zappa fan) zijn persoonlijke mijmeringen over 'de nieuwe media' en over de macht die deze media voor zichzelf gecreëerd hebben. Het boek bestaat uit een bundeling van negen persoonlijke, kritische en vaak verontwaardigde stukken en wordt ingeleid door Walter Zinzen. Zoals het een internetpionier past, is er ook een bijhorende website en Facebook-pagina waarop de auteur nog regelmatig actief is en waarop de sporen van het sociale media marketing offensief dat de lancering van het boek vergezelde nog zichtbaar zijn. Caudron stelt helemaal vooraan in het boek dat hij met zijn bundeling essays de bedoeling heeft te prikkelen en te provoceren en helemaal geen 'wetenschappelijkheid' aan zijn verhalen wenst toe te kennen, daarvoor is "*de analyse te weinig en de mening te sterk aanwezig*" (p. 16). Dit in gedachten wens ik de nieuwste worp van Caudron niet alleen te synthetiseren en te bespreken maar wil ik ook enkele uitspraken aftoetsen en verbinden met sociaalwetenschappelijke literatuur ter zake.

Het eerste hoofdstuk van het boek verhaalt hoe de auteur, samen met zijn broer Jo Caudron, 'The Reference' oprichtte. Ben Caudron schetst hoe het eerste Vlaamse 'nieuwe media'-bedrijf een startvlucht kon maken, maar gaat ook de neergang niet uit de weg en beschrijft heel plastisch hoe achtereenvolgens de activiteiten van de 'haaien' en die van de 'gieren' het bedrijf naar de rand van de afgrond brachten. Vervolgens reflecteert de auteur over hoe technologie, en sociale media in het bijzonder, ingezet kan worden voor de interne werking van bedrijven en ondernemingen.

Vanaf het derde hoofdstuk focust het boek nadrukkelijker op sociale media. Caudron ziet sociale media "*op het kruispunt van digitale emancipatie*" (p. 59), als een mix van weerkerende aspecten rond profilering, rond connecties (al dan niet wederkerig) en rond delen. Hij stelt dat het bevrijdend potentieel van sociale media tot op heden veeleer een gewenst dan een gerealiseerd potentieel is gebleven. Sociale media hebben echter wel het web op maat van gewone mensen gesneden. Dat had ook een kostprijs. Hoewel Caudron hier niet bij stil

staat, merken we dat auteurs als Jill Rettberg (2009) argumenteren dat sociale media platformen gebruikers onderwerpen aan ‘mass customization’, waarbij ‘each individual is fed into the same template’, of dat het gevoel van ‘ownership’ dat internetgebruikers beleefden in de begintagen van het www – toen ze zelf aan de slag gingen met HTML en CSS om zo webpagina’s aan te maken of aan te passen – grotendeels verloren is (Hudson-Smith, Batty, Crooks, & Milton 2009).

Vervolgens komt de relatie tussen ‘nieuwe’ en ‘oude’ media aan bod in het boek. Caudron argumenteert hoe de oude eenrichtingsmedia sociale media voedden en promoten tot onoverwinnelijke tweerichtingsmedia waarmee bijna iedereen aan de slag wil. Om aan te tonen hoe sociale media, als koekoeksjong, gevoed wordt door traditionele media grijpt Caudron naar hoe televisie en radio de rol van sociale media tijdens de Arabische Lente verheerlijkten. In deze context stelt hij: “*Wat zich in Tunesië en Egypte voordeed (...) heeft evenveel te maken met Facebook als de studentenrevolte in de jaren zestig te maken had met de stencil-machine, of de Amerikaanse revolutie met het paard*” (p. 89). Hoewel dergelijke onliner goed bekt en makkelijk blijft plakken, doet ze de waarheid geweld aan. De literatuur toont immers dat sociale media wel degelijk een rol speelden in de golf van revoluties die eind 2010 in Tunesië, Egypte, Libië en Jemen begon. Sociale media hielpen om nieuwe informatiebronnen te ontsluiten (Tufekci & Wilson 2012), informatiestromen te versterken en het discours van martelaarschap over heel de wereld *te verspreiden* (Halverson, Ruston & Trethewey 2013; Lotan *et al.* 2011).

In een hoofdstuk getiteld ‘Geprivatiseerde normen en waarden’ gaat Caudron in op hoe waarden concretiseren in normen en gedragingen. Als conflictdenker heeft de auteur het niet zo begrepen op een ahistorische en kritiekloze benadering en beschouwt hij waarden en normen als de tijdelijke uitkomst van een maatschappelijke strijd, die meestal wordt gewonnen door wie de lakens uitdeelt: “*In toenemende mate dringen bedrijven niet enkel producten of diensten op, ze leveren er gratis en voor niets hun waarden bij*” (p. 113). Hoe deze (sociale media) bedrijven hun Angelsaksische waarden en corporatieve normen dwingend opleggen, illustreert Caudron met enkele voorbeelden: Apple die het nodig vond een ‘Suske en Wiske’-app te censureren wegens een titel (*‘De Zwarte Madam’*) die aanstoot kon geven, Facebook die een grappige fotomontage van Joseph Ratzinger blokkeert, Amazon die de publicaties van Wikileaks uit de virtuele rekken haalde...

Vanuit Chomsky’s visie dat een democratisch systeem enkel kan functioneren indien de deelnemers aan het politieke veld een gelijke toegang tot informatie hebben, argumenteert Ben Caudron hoe we de mogelijkheden van nieuwe media vooralsnog niet aangrijpen en hoe we ze tot een bron van vermaak reduceren (zie bv. ook Keens (2007) *Cult of the Amateur*). De meerderheid van de internetgebruikers benut sociale media niet om alternatieve verhalen te verspreiden of om ongefilterde boodschappen uit te sturen, maar duwt sociale media vol ‘domheid’. Hierop verder bouwend stelt Caudron in het hoofdstuk ‘De culturele celebratie van stupiditeit’ dat we ten onder gaan aan domheid en dat we op sociale

media kansen laten liggen “om de spiraal van disciplineren door afleiding, door leegheid van entertainment te doorbreken” (p. 166).

Na een hoofdstuk over hoe overheden zich uitputten om meer controle te krijgen op het internet, besteedt de auteur aandacht aan de “intieme dans van mens en technologie” (p. 193), aan hoe mensen en technologie zich tot elkaar verhouden. Hij redeneert dat technologie en het internet neutraal zijn, niet slecht en niet goed (Nicholas Carr (2005) vermeldt een ‘a-moreel’ web). Caudron pleit echter niet voor meer regulering, overheidsinmenging of strengere wetten, maar benadrukt zelfredzaamheid, in het bijzonder technologische zelfredzaamheid. Virtuele waarden en normen kunnen pas opnieuw door de betrokkenen zelf worden gecreëerd als alle actoren beslagen op het ijs komen. Vandaar het belang van (nieuwe) mediageletterdheid. We dienen kinderen kritisch te leren zijn en hen duidelijk te maken dat mediabedrijven commerciële ondernemingen zijn die consumenten niet als centraal belang hebben. Daar wordt in Vlaanderen met lopende onderzoeksprojecten als EMSOC (IWT SBO), platformen als Click Safe (Child Focus) en met het pas opgerichte Kenniscentrum Mediawijsheid (Departement CJSM), alvast volop op ingezet.

‘Niet leuk’ is een veelzijdig boek dat van argeloze internetgebruikers bewuste online burgers kan maken. Caudron plaatst immers een vraagteken bij het kritiekloze discours over hoe mensen en technologie zich verhouden, en wijst de lezer op de snel groeiende macht van digitale mastodonten als Apple, Google, Twitter en Facebook. De auteur noemt ze ‘zwarte gaten’ omdat ze alle beschikbare energie op het web opslokken. Verder kan ook vermeld worden dat het boek doorspekt is met een uiteenlopende verzameling van leuke anekdotes en interessante feiten, bijvoorbeeld over het ‘prisoner’s dilemma’ (p. 44), over het ontstaan van de computer (pp. 63-71) of over hoe Apple’s toeleveranciers zelfmoord op de werkvloer oplosten door de ramen van de fabriek dicht te spijkeren (p. 56). Dat alles maakt ‘Niet leuk’ tot een vlot, onderhoudend en ‘leuk’ boek om te lezen.

Peter Mechant
iMinds-MICT, UGent

BIBLIOGRAFIE

- Carr, N. (2005), The Amoralität of Web 2.0. *Rough Type*, http://www.rougtype.com/archives/2005/10/the_amorality_o.php.
- Halverson, J.R., Ruston, S.W. & Trethewey, A. (2013), Mediated Martyrs of the Arab Spring: New Media, Civil Religion, and Narrative in Tunisia and Egypt, *Journal of Communication*, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcom.12017/full>.
- Hudson-Smith, A., Batty, M., Crooks, A. & Milton, R. (2009), Mapping for the Masses: Accessing Web 2.0 Through Crowdsourcing, *Social Science Computer Review*, 27(4), 524-538.
- Keen, A. (2007), *The Cult of the Amateur*. London: Nicholas Brealey Publishing.

- Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., Pearce, I. & Boyd, D. (2011), The Revolutions Were Tweeted: Information Flows During the 2011 Tunisian and Egyptian Revolutions, *International Journal of Communication*, 5, 1375-1405.
- Rettberg, J.W. (2009), 'Freshly Generated for You, and Barack Obama': How Social Media Represent Your Life. *European Journal of Communication*, 24(4), 451-466.
- Tufekci, Z. & Wilson, C. (2012), Social Media and the Decision to Participate in Political Protest: Observations From Tahrir Square, *Journal of Communication*, 62(2), 363-379.

Hurenkamp, M., Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2012), **Crafting Citizenship: Negotiating Tensions in Modern Society**. Palgrave Macmillan, 176 p.

De kloof tussen burger en politiek, ieder voor zich en de staat/markt voor ons allen, de mislukking van het 'multiculti project'... het zijn verzuchtingen die iedereen anno 2013 bekend in de oren klinken en lijken te wijzen op een diepe crisis in het burgerschap van vandaag.

In het boek *Crafting Citizenship: Negotiating Tensions in Modern Society* vertrekken auteurs Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak van de vaststelling dat burgerschap – een concept dat voorheen voornamelijk op academische belangstelling kon rekenen – steeds centraler komt te staan in het publieke debat en ook door de overheid in toenemende mate als een beleidsstrategie wordt gehanteerd. 'Meer' of 'actiever' burgerschap zou de remedie bij uitstek vormen om aan drie centrale maatschappelijke uitdagingen het hoofd te bieden: de delegitimering van politieke autoriteit, de individualisering en de globalisering.

De auteurs concentreren zich in hoofdzaak op een analyse van de Nederlandse samenleving, een land dat van progressief 'Gidsland' naar een toenemende verdeeldheid en maatschappelijk onbehagen is geëvolueerd, en waar in antwoord hierop de beleidsinspanningen om burgerschap te stimuleren groot zijn. In hun studie willen de auteurs vooral nagaan hoe burgers zelf invulling geven aan burgerschap (een microsociologische benadering). Hun empirische analyse richt zich enerzijds op het maatschappelijk discours over burgerschap (via krantenanalyse, waarbij de krant als een 'imagined community' wordt beschouwd), en anderzijds de alledaagse ervaringen en praktijk van burgers zelf. Enerzijds wordt via focusgroepen hun mening gevraagd over een aantal burgerschapsgerelateerde vragen en cases, anderzijds worden bevindingen gepresenteerd van een onderzoek naar informele en lokale burgerschapsinitiatieven. Gebruikmakend van deze rijke en gevarieerde data onderzoeken de auteurs in welke mate de processen van delegitimering, individualisering, en globalisering zich in de Nederlandse samenleving voordoen, en hoe ze al dan niet tot uiting komen in het maatschappelijk discours over burgerschap en de alledaagse praktijken van burgers zelf.

Vooreerst zorgen processen van democratisering en emancipatie ervoor dat burgers de traditionele autoriteit van publieke instanties steeds minder aanvaarden, en zich steeds meer gaan gedragen als 'klanten' van overheidsdiensten.

Hierbij tonen ze steeds minder respect voor politici, beleidsmakers, en publieke dienstverleners. Zo halen burgers die onnodig beroep doen op medische urgentiediensten achteloos hun schouders op vanuit de redenering 'dat ze er toch voor betalen', of belemmeren ze de hulpverlening 'omdat ze anders niet kunnen zien wat er gebeurt'. Het dominante antwoord van de overheid is volgens de auteurs om de politiek te populariseren, om met andere woorden nog meer aan de wensen van de burgers te voldoen en duidelijker in hun naam te spreken. Ook wordt er getracht burgers meer verantwoordelijkheid toe te wijzen door te experimenteren met vormen van participatieve democratie zoals burgerpanels. Via focusgroepen stellen de auteurs vast dat burgers niet zozeer klemtoon leggen op hun rechten, maar wel op hun plichten – ook die van medeburgers, en dat er in toenemende mate sprake is van politiek cynisme, dat op verschillende manieren tot uiting komt in functie van het specifieke burgerschapsprofiel (de auteurs onderscheiden 3 groepen: 'talkers', 'doers', en 'divers'): wantrouwen in politieke instituties, scepticisme met betrekking tot de bereidheid van medeburgers om hun plichten te vervullen, en gevoelens van superioriteit ten opzichte van medeburgers.

Individualisering, ten tweede, manifesteert zich in verschillende vormen: met betrekking tot persoonlijke interesses, levensstijlen, sociale relaties, en levenskeuzes. In de heersende opvatting leidt individualisering ertoe dat burgers zich terugtrekken uit de publieke sfeer en zich niet meer met het publieke belang wensen in te laten. De overheid reageert hierop door burgers te responsabiliseren en hen op te roepen tot 'actief burgerschap'. De verantwoordelijkheid verschuift hierbij van overheid naar burgers zelf. Burgerdeugden als participatie, onafhankelijkheid, en zelfinitiatief staan hierbij centraal. De auteurs geven echter aan dat burgers niet minder bereid zijn om aan het publieke leven deel te nemen, zoals doorgaans wordt verondersteld, maar vaak niet over voldoende vaardigheden en opportuniteiten beschikken om dit te doen. Verder participeren burgers nog steeds, al doen ze dat vaker op een meer ongebonden manier, in 'lichte gemeenschappen'.

Hoewel burgers dus nog steeds bereid zijn om zich in te zetten voor anderen, beperkt dit zich echter vaak tot de eigen kring, en treden er problemen op wanneer burgers in contact moeten treden met de 'Andere'/'Vreemde' – wat natuurlijk in toenemende mate het geval is in een context van globalisering, de derde grote maatschappelijke uitdaging. Naarmate de culturele diversiteit stijgt, groeit ook de nood aan burgers die verschillen in opinies en leefstijlen kunnen waarderen en negotiëren, alsook met conflicten kunnen omgaan. Nederland is sinds de jaren 1970 echter geëvolueerd van een multicultureel beleid dat specifieke groepsrechten promootte naar een 'intolerant monoculturalisme', of een situatie waarbij cultureel verschil in toenemende mate als problematisch wordt ervaren. Er is sprake van een 'culturalisering van het burgerschap': een verschuiving van de klassieke interpretatie van burgerschap in termen van rechten en plichten binnen een politieke gemeenschap, naar een toenemende klemtoon op de culturele dimensie (waarden en normen, symbolen, tradities, religie, ...) van het behoren

tot een primordiale gemeenschap. De culturalisering van het burgerschap richt zich vooral naar culturele minderheden en nieuwkomers die geacht worden de bestaande culturele tradities te kennen en er zich mee te identificeren. De auteurs illustreren dit onder meer aan de hand van het maatschappelijke debat rond een aantal morele thema's, zoals tolerantie ten opzichte van homoseksualiteit, waarbij het debat gekaderd wordt in termen van een progressief en seculier Nederland versus een intolerante, fundamentalistische Moslimgemeenschap. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat bij de focusgroepen deelnemers die tot een culturele minderheid behoorden, getuigden van een grote terughoudendheid om culturele rechten te claimen, dit uit angst om als extremistisch te worden gebrandmerkt.

Over de verschillende hoofdstukken heen gidsen de auteurs de lezer doorheen een boeiend landschap van actuele burgerschapsgerelateerde thema's en empirische bevindingen. Algemeen lijken twee belangrijke conclusies uit het rijk geschakeerde onderzoek naar voor te komen. Vooreerst heeft het mantra van 'meer burgerschap' vooral geleid tot een beleidsaanpak die disciplinerend en top-down gericht is. Deze aanpak laat echter niet toe dat burgers hun engagement ontplooiën in lokale gemeenschappen, broedplekken bij uitstek voor actief burgerschap. Ten tweede zijn burgers nog steeds bereid om zich voor hun medeburgers in te zetten, maar burgerschap krijgt eerder een maatschappelijke dan politieke invulling. Burgers zijn vooral gericht op '*getting things done*' eerder dan '*getting things right*' (p.140). Dit gebrek aan politieke belangstelling heeft echter niet zozeer te maken met de geringe bereidheid van burgers, dan wel met een gebrek aan kunde en opportuniteiten. Ze voelen zich niet welkom, hebben het gevoel geen verschil te kunnen maken, of schuwen conflict. Hierbij aansluitend stellen de auteurs dat in deze observaties het fundamentele probleem schuilt van een gebrek aan 'vaardige interactie' in (lokale) gemeenschappen die door toenemende diversiteit gekenmerkt worden, en waar het omgaan met pluraliteit, meningsverschil, en conflict als een noodzakelijke dimensie van burgerschap moet worden beschouwd.

Doorheen het boek pleiten de auteurs dan ook voor een nieuwe visie op burgerschap. In tegenstelling tot de heersende beleidsstrategieën kan je burgers niet dwingen om goede burgers te zijn via voorgeschreven gedrag, en werkt een belerend vingertje contraproductief. Veeleer, in de klassieke republikeinse traditie, en geïnspireerd door het recente werk van de Amerikaanse socioloog Richard Sennett (2008), moet burgerschap als een ambacht worden beschouwd, "an enduring basic human impulse to do a job well for its own sake" (Sennett geciteerd in Hurenkamp *et al.* 2012, p. 144). Een ambacht is iets wat je in de praktijk leert, door veel te oefenen en herhalen (de auteurs stellen dat het ongeveer tienduizend praktijkmomenten vergt vooraleer je een expert in eerder wat wordt), en door goede voorbeelden te zien. Het vraagt toewijding, engagement, volharding. Burgerschap, stellen de auteurs, is dan ook geen kast van Ikea met een eenvoudige handleiding. Door de enkele uren burgerschapseducatie die in het onderwijs worden aangeboden, of door een korte inburgeringscursus te volgen, heb je

het ambacht burgerschap met andere woorden allesbehalve onder de knie. Het is dan ook hoog nodig dat burgerschap in minder abstracte en van overheidswege geïnstrueerde termen wordt geformuleerd. Om naar een burgerschap als ambacht te evolueren, doen de auteurs in het besluit van hun boek een viertal suggesties. Vooreerst moet de interactie tussen burgers centraal staan, hiervoor moet de lokale inbedding van burgerschap erkend worden. Burgerschap floreert het best in een lokale context, het is in buurt of stad dat burgers zich makkelijk engageren en associëren. Ten tweede kan er enerzijds niet zomaar van uitgegaan worden dat burgers zich spontaan engageren, anderzijds kan participatie ook niet afgedwongen worden. Burgers moeten worden uitgenodigd, en in tegenstelling tot de klassieke Tocquevilliaanse opvatting volstaat het niet dat burgers tot groepen of associaties toetreden, maar dat deze participatie ook zinvol is. Ook het onderwijs kan een cruciale rol spelen, op voorwaarde dat de klemtoon niet ligt op het overbrengen van kennis over burgerschap, maar op het aanleren van concrete vaardigheden, op het ambachtelijke met andere woorden. Ten slotte hebben politici, beleidsmakers, en publieke dienstverleners een voorbeeldfunctie: *'show, don't tell'* (p. viii).

Globaal genomen is *Crafting Citizenship* aanbevolen literatuur voor wie geïnteresseerd is in hedendaagse vraagstukken over burgerschap. De grote sterkte van het boek is dat het verschillende actuele discussies op een creatieve manier samenbrengt en gebruik maakt van gevarieerde en originele data. Het boek is ook op een erg toegankelijke manier geschreven, waardoor het een breed publiek zal aanspreken. Keerzijde hiervan is dat de studie voor experts binnen domein van burgerschapsstudies mogelijk wat te generaliserend en weinig diepgravend blijft, waarbij reeds vertrouwde bevindingen uit eerder onderzoek (o.a. Eliasoph 1998; Rothstein & Stolle 2003; Verba *et al.* 1995) opnieuw naar voor komen. Ondanks de rijke data zijn de analyses ook zeer beschrijvend van aard en lijkt de keuze voor het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk als de twee landen waarmee de Nederlandse situatie wordt vergeleken wat ad hoc. Ten slotte was enige kritische reflectie van de auteurs over de haalbaarheid van burgerschap als een ambacht welkom geweest. Hoewel de auteurs enkele suggesties doen om naar deze invulling te streven, blijft na het lezen van dit boek de vraag bestaan in hoeverre burgerschap als ambacht een realistische optie is in een maatschappelijke context waarin tijd, geduld, herhaling en volharding zeldzaam goed zijn geworden.

Lesley Hustinx

Vakgroep Sociologie, CST, UGent

BIBLIOGRAFIE

- Eliasoph, N. (1998), *Avoiding Politics: How Americans Produce Apathy in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, B. & Stolle, D. (2003), Social Capital, Impartiality, and the Welfare State: An Institutional Approach, pp. 191-209 in M. Hooghe & D. Stolle (eds.). *Generating Social Capital: Civil Society and Institutions in Comparative Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.
- Sennett, R. (2008), *The Craftsman*. New Haven: Yale University Press.
- Verba, S., Schlozman, K.L. & Brady, H.E. (1995), *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.

Tavecchio, L. & Gerrebrands, M. (2012), *Bewijsvoering binnen praktijkgericht onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers, 128 p.

Dat de boekpresentatie van het door Louis Tavecchio en Martin Gerrebrands geschreven boekje *Bewijsvoering binnen praktijkgericht onderzoek* in september vorig jaar best wat stof deed opwaaien, valt niet te verbazen. Als we het verslag van de Hogeschool van Amsterdam mogen geloven (HvA 2012), zouden opgehitste onderzoekers er elkaar het vuur aan de schenen gelegd hebben naar aanleiding van Tavecchio's pleidooi voor praktijkgericht onderzoek en kritische kanttekeningen bij fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. Voor een boek dat geschreven werd met als doel een bijdrage te leveren aan het debat over de grondslagen van praktijkonderzoek, is dat de geknipte start. Dat dit boek nog menig andere onderzoekers en professionals zal inspireren tot pittige discussies, lijkt me niet onwaarschijnlijk.

Een van de centrale uitgangspunten van de auteurs wordt in het inleidende hoofdstuk toegelicht en is de positionering van praktijkgericht onderzoek tegenover academisch wetenschappelijk onderzoek. Beide vormen van onderzoek worden als fundamenteel verschillend beschouwd naar analogie met het onderscheid dat door Michael Gibbons en collega's (1995) wordt gemaakt tussen Modus 1 en Modus 2 versies van wetenschappelijke kennisverwerving. Modus 1 (wetenschappelijk) en Modus 2 (praktijkgericht) onderzoek verschillen van elkaar, onder andere, op vlak van doel (respectievelijk theorievorming en beschrijving of praktische toepassing en interventie), betrokkenen (gebruikers consumeren de geproduceerde kennis of gebruikers worden betrokken bij de productie en evaluatie van kennis) en kennisdeling (met academici of met professionals). Veel woorden vloeiden reeds over dit model, zowel om het te prijzen als om het scherp te bekritisieren. Zo ook in dit tijdschrift in 2009 in een essay van Pieter Leroy over de ontwikkelingen in de kennissociologie van de laatste decennia. Een eerste vaak geformuleerde commentaar bij de Modus 1 – Modus 2 typologie die hij aanhaalt, is de opmerking dat Modus 2 verkeerdelijk wordt geïnterpreteerd als de historische opvolger van Modus 1. Eerder dan een para-

digmashift zou het gaan om een tijdloze typologie van twee altijd naast elkaar bestaande ideaaltypes. Strengere kritieken zouden het model afdoen noch als een verschuiving noch als een typologie, maar als niet meer of niet minder dan een normatieve keuze, een pleidooi. Tavecchio en Gerrrbrands komen deels aan deze kritiek tegemoet door transparant te zijn in de keuzeprocessen die ze als onderzoekers bij het schrijven van dit boek – en bij uitbreiding doorheen hun loopbaan als onderzoeker – hebben gemaakt. Dat doen ze in het afsluitende hoofdstuk bovendien in de bijzonder leuke vorm van een gereconstrueerd gesprek tussen hen beiden. Het “gepassioneerde gesprek dat het gevolg is van hun productieve spanningsverhouding” leest als een trein en is bij momenten verrassend eerlijk: “Je kunt je richten op 500 internationale pedagogische wetenschappers of 30.000 praktijkwerkers in de kinderopvang. Dat is een keuze die je moet maken. Ik schrijf dan liever voor deze laatsten” (p. 112).

Nadat praktijkgericht onderzoek duidelijk onderscheiden wordt van wetenschappelijk onderzoek, wordt verder geredeneerd dat praktijkonderzoek effectiever zou zijn in het genereren van leer- en veranderprocessen in de praktijk dan wetenschappelijk onderzoek. In veel professionele publicaties wordt deze redenering té kort door de bocht genomen, maar Tavecchio en Gerrebrands laten zich hiertoe niet verleiden. Toegegeven, er is heel wat onderzoek dat het bestaan van een gapende kloof tussen theorie en praktijk bevestigt (bijvoorbeeld in de onderwijssector, zie Zeichner 2010), er is groeiende consensus over het feit dat theorie-in-praktijk modellen om professionele ontwikkeling te stimuleren voorbijgestreefd zijn (Korthagen & Kessels 1999) en het weinige onderzoek naar de leereffecten van praktijkonderzoek als interventie is veelbelovend (McLaughlin 2004). Maar toch zijn studies waar het leren van praktijkonderzoekers gedetailleerd en in de diepte beschreven wordt schaars en zijn de verzuchtingen van professionals dat praktijkonderzoek in de praktijk nog te vaak beperkt blijft tot een uitvoeren van onderzoeksactiviteiten zonder een diepe betekenisgeving legio. Onderzoek doen leidt niet automatisch tot het trekken van de juiste lessen uit die onderzoekservaringen net zoals werken niet als vanzelfsprekend leidt tot leren op de werkplek (Van Eekelen *et al.* 2006). De auteurs communiceren deze boodschap niet met evenveel woorden als hierboven, maar in hoofdstuk vier komen voldoende belemmerende en bevorderende factoren aan bod om duidelijk te maken hoe weinig evident het is om met praktijkonderzoek verandering en vernieuwing binnen het professionele handelen te beïnvloeden. Samen met hoofdstuk vijf kan dit hoofdstuk trouwens sterk aanbevolen worden aan sceptische lezers met weinig tijd. Dit zijn namelijk de pittigste pagina's van het boek en formuleren scherpe kritieken op de gevestigde wetenschappelijke orde aan de hand van verontrustende vaststellingen en uitdagende beeldspraak. Zo is er de metafoer van de lekkende pijpleiding die illustreert hoe het in de medische sector naar schatting 17 jaar zou duren om (slechts) 14 procent van het oorspronkelijke wetenschappelijk onderzoek toe te passen voor het welzijn van de patiënt. Ook de suprematie van *randomized controled trials* en grootschalig kwantitatief onderzoek moet eraan geloven. Wie niet genoeg kan krijgen van de passages

kan het werk van Rob Martens (2012) consulteren dat in dezelfde lijn een aantal hedendaagse wetenschappelijke praktijken aan de kaak stelt (bv. negeren van interactie-effecten, oversimplificatie, sleepnetmethode, harking etc.). Een polarisatie tussen praktijkgericht en wetenschappelijk onderzoek zal ons niet vooruit helpen, waarschuwt Colleen McLaughlin (2004) in haar literatuurreview omtrent practitioner research, maar dat maakt niet dat je de aangehaalde methodologische bedenkingen bij verschillende onderzoeksvormen van tafel kan vegen. Deze overstijgen de tweedeling en zijn voor om het even welke onderzoeker van belang om mee te nemen in de reflectie op de eigen onderzoekspraktijk. Ook zo voor hoofdstuk zes waar de auteurs ingaan op het spanningsveld tussen de noodzaak tot reductie en de wens om zo veel mogelijk recht te doen aan de dynamische totaliteit van het te onderzoeken verschijnsel. Deze spanning is natuurlijk niet alleen voor praktijkonderzoekers een issue, ook voor fundamentele onderzoekers zijn de inzichten omtrent mixed methods en triangulatietechnieken relevant. We kunnen namelijk verwachten dat mixed onderzoek in steeds meer onderzoeksdomeinen aan belang zal winnen (Johnson & Onwuegbuzie, 2004).

Voor publicaties over praktijkonderzoek is niet alleen de verleiding om de discussie te polariseren een valkuil, ook de wildgroei aan terminologie is een vervelend fenomeen. Praktijkonderzoek, actieonderzoek, evaluatieonderzoek, participatieonderzoek, ontwikkelonderzoek, ontwerponderzoek, beleidsonderzoek, kwaliteitsonderzoek, zelfstudieonderzoek etc. Wie kan de nuanceverschillen – die er wel degelijk zijn – nog helder duiden? Bij elke term hoort bovendien een eigen schema waarvan de meest eenvoudige lineair zijn, de gevorderde modellen een cyclus en de meest geavanceerde een illustratie van een spiraal van zich herhalende cycli. Om het met een kwinkslag te zeggen: als we zo blijven evolueren hebben we straks een 3D-bril nodig om de modellen te begrijpen. De lezer kan gerustgesteld zijn: voor dit boekje heb je gelukkig geen hightech brilletje nodig. Er wordt consequent omgesprongen met begrippen en er worden duidelijke keuzes gemaakt voor bepaalde benaderingen. Zo worden de typologie voor evaluatieonderzoek van John Owen en het model voor actieonderzoek van John Elliott in het tweede hoofdstuk toegelicht. Dit hoofdstuk gaat in op verantwoorde methodiekontwikkeling en de uitgelichte theorieën geven kader aan de rest van het boek.

Nederlandstalige professionele publicaties over praktijkonderzoek schoten de voorbije jaren als paddenstoelen uit de grond. Dat deden ze niet alleen in de zorg- en welzijnssector (van waaruit dit boek geschreven werd), maar onder andere ook in HRM- en onderwijsland (bv. Smit & Verdonschot 2010; Zwart, van Veen & Meirink 2012). Van al deze uitgaven is het boekje van Tavecchio en Gerbrands moeilijk de meest aantrekkelijke (vormgeving) of toegankelijke (schrijfstijl) te noemen. Wel slaagt het er als een van de weinige publicaties in om het zwaartepunt te leggen bij de meer wetenschapsfilosofische vraagstukken en methodologische uitdagingen van praktijkonderzoek. Deze verfrissende invalshoek is toe te juichen omdat praktijkonderzoek in de praktijk nog te vaak beperkt blijft

tot het uitvoeren van onderzoeksactiviteiten door professionals zonder de ontwikkeling van een brede onderzoekende houding. En laat nu net dit versterken van onderzoekscompetenties bij professionals een van de grootste uitdagingen zijn die we met de academisering van hogeschoolopleidingen de komende jaren tegemoetkomen. Mocht het onderwerp binnenkort nog eens bij u op tafel komen te liggen, denk dan aan dit boekje.

Els Consuegra

Vakgroep Educatiewetenschappen, Vrije Universiteit Brussel

BIBLIOGRAFIE

- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartmann, S., Scott, P. & Trow, M. (1995), *The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. London: Sage Publications.
- HvA (20 september 2012), Boekpresentatie Louis Tavecchio doet stof opwaaien. Laatst geraadpleegd op 20 mei 2012 op <http://www.hva.nl/nieuws/2012/09/20/boekpresentatie-louis-tavecchio-doet-stof-opwaaien/>.
- Johnson, R.B. & Onwuegbuzie, A.J. (2004), Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come, *Educational Researcher*, 33(7), 14-26.
- Leroy, P. (2009), Controverses, kennissociologie en wetenschapsproductie: zoeken naar legitimiteit. Een historische rondgang met Helga Nowotny, *Tijdschrift voor Sociologie*, 1, 5-31.
- Martens, R. (2012). Praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek, pp. 8-15 in R. Zwart, K. van Veen en J. Meirink (eds.), *Onderzoek in de school ter discussie: doelen, criteria en dilemma's*. Leiden: Universiteit Leiden.
- McLaughlin, C. (2004), Practitioner Research and Enquiry, pp. 6-21 in C. McLaughlin, K. Black-Hawkins en D. McIntyre, *Researching Teachers, Researching Schools, Researching Networks: A Review of Literature*. Cambridge: University of Cambridge Faculty of Education.
- Smit, M. & Verdonchot, S. (2010), *Praktijkonderzoek. Motor voor verandering in organisaties*. Houten: Springer Uitgeverij BV.
- Van Eekelen, I.M., Vermunt, J.D. & Boshuizen, H.P.A. (2006), Exploring Teachers' Will to Learn, *Teaching and Teacher Education*, 22, 408-423.
- Zeichner, K.M. (2010), Rethinking the Connections between Campus Courses and Field Experiences in College- and University-based Teacher Education, *Journal of Teacher Education*, 61(1-2), 89-99.